

İLKOKUL ÇOCUKLARI İÇİN UYUMSAL DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ

(AAMD Adaptive Behavior Scale, Public School Version, 1974)

BİR GEÇERLİK - GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI*

Yrd. Doç. Dr. Handan Asude BAŞAL**

Gelişim bir bütündür. Fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişim arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Duygusal ve sosyal gelişim birbirinden ayırt edilemeyecek kadar birbirine bağımlıdır. Duygusal gelişimi en çok etkileyen etmen ise çocuğun diğer insanlarla ilişkileri yani sosyal gelişimidir (Baymur, 1977).

Uyumsal davranış, özellikle bir bireyin çevresinin doğal ve sosyal talepleri ile baş edebilmesindeki etkililik anlamına gelmektedir (Kaynaroğlu, 1984).

AAMD Uyumsal Davranış Ölçesi (American Association on Mental Deficiency, 1974) zihinsel ve fiziksel özürlü çocukların uyumsal davranış düzeyini ölçtüğü (Öner, 1974) ve davranış bozukluğu gösteren çocuk ve yetişkinlere uygulanabildiği gibi bireyler arasındaki farklılıkları ölçmekte de kullanılabilir (Bıyıklı, 1982). Ölçek, uyumsal davranışı iki temel ölçüte göre değerlendirmektedir. Bu ölçütler bireyin kendine bakma, kendini temiz tutma gibi temel becerilere sahip olması ve çevresi tarafından kabul edilme, hoşgörülme başkalarına zarar verme, fiziksel şiddet kullanma gibi davranışlardan kaçınmasıdır.

Uyumsal Davranış Ölçeği Epir (1976: akt. Bıyıklı, 1982) tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Uyumsal Davranış Ölçeği Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nde davranış bozukluğu olan çocukların ana babalarına yol gösterme ve özel eğitime gereksinme gösteren çocukların ayırt edilmesi amacıyla kullanılmıştır (Bıyıklı, 1982; Başaran, 1981; Kaynaroğlu 1984; Başal, 1992; Aydoğmuş ve arkadaşları, 1977; akt. Öner, 1994).

* Bu çalışmanın verilerinin toplanmasında, bilgisayarda analiz edilmesinde U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencilerinden Kıymet Aydoğdu, Mehtap Özmen, İlkohm Amanow'un katkıları olmuştur.

** Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Uyumsal Davranış Ölçeğinin Özellikleri

Uyumsal Davranış Ölçeği çok geniş bir amaca uygulanabilecek şekilde düzenlenmiştir (Kaynaroğlu, 1984). Çok geniş bir alanda kullanılmak üzere geliştirildiği için ölçek birbirinden bağımsız olan ve her biri kendi içinde puanlanan değişik davranış boyutlarını kapsamaktadır.

Uyumsal Davranış Ölçeği iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; günlük yaşamda bireyin bağımsızlık gelişiminde önemli olan on davranış alanındaki beceri ve alışkanlıkları değerlendirmek amacıyla düzenlenmiştir. Bunlar;

1- Bağımsız Faaliyetler Gösterebilme Alanları

- A- Yemek yeme
- B- Tuvalet alışkanlığı
- C- Temizlik
- D- Görünüş
- E- Giyimine dikkat
- F- Giyinmek ve soyunmak
- G- Dolaşmak
- H- Kendi kendine yapabildiği diğer faaliyetler.

2- Fiziksel Gelişim Alanları

- A- Duyusal gelişim,
- B- Devimsel gelişim,

3- Ekonomik Faaliyet Alanları

- A- Para kullanma ve bütçe yapma,
- B- Alışveriş becerileri

4- Dil Gelişimi Alanları

- A- İfade
- B- Anlama
- C- Sosyal dil gelişimi

5- Sayı ve Zaman Kavramı Alanı

6- Ev Faaliyeti Alanları

- A- Temizlik
- B- Mutfak işleri
- C- Diğer ev işleri

7- Mesleki Faaliyet Alanı

8- Kendi Kendini İdare Alanları

- A- Girişkenlik,
- B- Sebat,
- C- Boş vakit,

9- Sorumluluk Alanı

10-Toplumsallaşma Alanı

Birinci bölümde yer alan faaliyetler gelişimsel bir sıra izlemektedir. Ölçeğin birinci bölümünde iki tip madde vardır. Birinci tipte mümkün olan davranışlardan yalnızca birinin seçilmesi gerekmektedir. İkinci tipte ise her madde yer alan farklı davranışlardan uygun olanların işaretlenmesi gerekmektedir.

Ölçeğin ikinci bölümü, kişilik ve davranış bozukluklarıyla ilgili uyumsal olmayan davranışı ölçmek için düzenlenmiştir. Bu bölüm ondört faaliyet alanını kapsamaktadır.

- 1- Şiddetli ve Yıkıcı Davranışlar,
- 2- Topluma Karşı Davranışlar,
- 3- İsyankar Davranışlar,
- 4- Güven Vermeyen Davranışlar,
- 5- Kendi İçine Kapanma,
- 6- Kalıplaşmış Davranış ve Garip Tavırlar,
- 7- Başkalarının Yanında Uyumsuz Tavırlar,
- 8- Kabul Edilmeyen Ses Alışkanlıkları,
- 9- İstenmeyen veya Tuhaf Alışkanlıklar,
- 10- Bireyin Kendisine Zarar Veren Davranışlar,
- 11- Hiperaktif Eğilimler,
- 12- Kabul Edilmeyen Cinsel Davranışlar,
- 13- Psikolojik Rahatsızlıklar,
- 14- İlaç Tedavisinden Yararlanma,

İkinci bölümde tek tip madde vardır. Her etkinlik alanında farklı davranışlar belirtilmektedir. Bu davranışlardan birey için en uygun olanları hangileri ise

onlar işaretlenmektedir. Bireyin bu davranışı "arasıra" ortaya çıkıyorsa "1", "sık sık" ortaya çıkıyorsa "2" daire içine alınmaktadır.

Uyumsal Davranış Ölçeğinin uygulanmasında zaman sınırlaması yoktur. Ancak 25-30 dakikalık zaman yeterli olabilmektedir.

YÖNTEM

Denekler

Araştırma eğitilebilir zeka düzeyine sahip tanısını almış Bursa İli İlköğretim okullarından Ahmed Hamdi Tanpınar İlköğretim Okulu, Fatih İlköğretim Okulu, Faik Yılmaz İpek İlköğretim Okulu ve Cumhuriyet İlkokulu'nun alt özel dördüncü sınıflarına devam eden 30 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Örneklem oluşturulurken orta sosyo ekonomik düzeydeki ilkokulların temsil edilmesine dikkat edilmiştir.

Araştırmaya alınan 30 öğrencinin 15'i kız, 15'i erkek öğrencidir.

Kontrol grubunu oluşturmak için aynı ilkokulların normal dördüncü sınıflarına devam eden 20 kız ve 10 erkek öğrenci tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiştir.

İşlem

Geçerlik ve güvenilirlik çalışması için Uyumsal Davranış Ölçeğinin (AAMD Adaptive Behavior Scale, 1974) Epir (1976) tarafından Türkçe'ye çevrilen formu kullanılmıştır. Ancak ölçek, ilkokul dördüncü sınıfa devam eden deneklere uygulandığından ve denekler herhangi bir işte çalışmadıklarından ölçeğin birinci bölümünde yer alan faaliyet alanlarından "Mesleki Faaliyet" boyutu kullanılmamıştır. Dolayısıyla geçerlik ve güvenilirlik çalışması on ayrı faaliyet alanında değil, dokuz ayrı faaliyet alanında yapılmıştır. İkinci bölümde değerlendirme; ondört faaliyet alanının toplamı olan "uyum" şeklinde yapılmıştır. Ölçek, araştırmacılar tarafından örnekleme giren çocukların anneleri ile görüşülerek uygulanmıştır. Ölçeğin içeriğindeki alanlar hakkındaki bilgiler çocuğa en yakın kişi olan annelerden elde edilmiştir. Ortalama yanıtlama süresi 30 dakika olarak saptanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Geçerlik Çalışması

Uyumsal Davranış Ölçeğinin yapı geçerliğini saptamak için, ölçek ilkokul alt özel dördüncü sınıfa devam eden ve normal dördüncü sınıfa devam eden araştırma grubundaki çocuklara uygulanması sonucunda elde edilen puan

ortalamları arasındaki fark t testi ile incelenmiştir. Eğitilebilir düzeyde zihinsel engelli gruptaki ve normal zeka düzeyine sahip gruptaki çocukların Uyumsal Davranış Ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları arasındaki farkı ilişkin sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Zihinsel Engelli ve Normal Grupların Uyumsal Davranış Ölçeğinden Aldıkları Puanları Ortalama ve Standart Sapmaları ile Ortalamalar Arası Farka İlişkin t Değerleri

Davranış Alanı Grupları	n	x	ss	t	
Bağımsız Faaliyet Gösterebilme	Zihinsel Eng. Grup	30	50.80	7.79	3.052**
	Normal Grup	30	56.10	5.44	
Fiziksel Gelişim	Zihinsel Eng. Grup	30	21.80	2.04	.749
	Normal Grup	30	22.13	1.33	
Ekonomik Faaliyet	Zihinsel Eng. Grup	30	10.03	4.30	3.846**
	Normal Grup	30	13.23	1.50	
Dil Gelişimi	Zihinsel Eng. Grup	30	23.13	5.58	6.678**
	Normal Grup	30	31.60	4.12	
Sayı ve Zaman	Zihinsel Eng. Grup	30	7.70	2.60	7.910**
	Normal Grup	30	11.60	0.72	
Ev İşleri	Zihinsel Eng. Grup	30	9.46	4.20	.980
	Normal Grup	30	10.50	3.95	
Kendi Kendini Yönetme	Zihinsel Eng. Grup	30	5.30	2.50	.699
	Normal Grup	30	5.70	1.87	
Sorumluluk	Zihinsel Eng. Grup	30	4.53	1.57	2.017*
	Normal Grup	30	5.23	1.07	
Toplumsallaşma	Zihinsel Eng. Grup	30	9.53	3.91	2.640*
	Normal Grup	30	11.66	2.07	
Uyum	Zihinsel Eng. Grup	30	25.56	3.21	2.780**
	Normal Grup	30	23.00	3.88	

sd : 58

* p < 0.05

** p < 0.01

Uyumsal Davranış Ölçeğinin zihinsel engelli ve normal zekalı çocukların gruplarına uygulanması ile elde edilen puan ortalamaları arasındaki fark "Bağımsız Faaliyet Gösterebilme", "Ekonomik Faaliyet", "Dil Gelişimi", "Sayı ve Zaman" ve "Uyum" alanlarında 0,01 düzeyinde, "Sorumluluk", "Toplumsallaşma" alanlarında 0.05 düzeyinde anlamlı olması; ölçeğin yukarıdaki davranış alanlarında bu iki grubu birbirinden anlamlı düzeyde ayırt ettiğini göstermektedir. Ancak, ölçeğin "Fiziksel Gelişim", "Ev İşleri", "Kendi Kendini Yönetme" davranış alanlarında iki araştırma grubundan elde edilen puan ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Ölçeğin, bu iki grubu yukarıda belirlenen davranış alanlarında anlamlı düzeyde ayırt etmediği görülmüştür.

Güvenirlilik Çalışması

Uyumsal Davranış Ölçeğinin güvenirlik çalışması puan değişmezliği incelenerek yapılmıştır.

Ölçeğinin puan değişmezliğini incelemek amacı ile Uyumsal Davranış Ölçeği ilkokulların alt özel dördüncü sınıflarına devam eden eğitilebilir düzeyde zihinsel engelli denek grubuna 2 hafta ara ile Test-Tekrar Test Yöntemi kullanılarak iki kez uygulanmıştır. Deneklerin Uyumsal Davranış Ölçeğinin her iki uygulamasından aldıkları puanlar Pearson-Momentler Çarpımı Korelasyonu ile test edilmiştir.

Tablo 2'de Uyumsal Davranış Ölçeğinin araştırma grubuna birinci ve ikinci kez uygulanmasından elde edilen puanlar arasındaki Korelasyon katsayıları verilmiştir.

Tablo 2
Test-Tekrar Test Korelasyon Katsayıları

Davranış Alanları	n	r
Bağımsızlık Etkinlik Gösterebilme	30	0.89*
Fiziksel Gelişim	30	0.68*
Ekonomik Etkinlik	30	0.58*
Dil Gelişimi	30	0.65*
Sayı ve Zaman Kavramı	30	0.87*
Ev İşleri	30	0.82*
Kendi Kendini Yönetme	30	0.83*
Sorumluluk	30	0.83*
Toplumsallaşma	30	0.59*
Uyum	30	0.97*

* P<0.01

Tablo 2'de görüldüğü gibi, ölçeğin birinci ve ikinci uygulamalarından elde edilen puanlar arasındaki korelasyon (güvenirlilik katsayıları) yüksektir. Birinci uygulamada verilen yanıtlarla ikinci uygulamada verilen yanıtlar arasındaki bir ilişki vardır.

Elde edilen bu sonuç Uyumsal Davranış Ölçeğinin güvenilir olduğunu, yani puan değişmezliği bakımından incelenen güvenirliliğin yerinde olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak; elde edilen bulgular, Uyumsal Davranış Skalasının puan değişmezliği bakımından güvenirliliğinin yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Uyumsal Davranış Ölçeğinin geçerliliğinin, ölçeğin birinci bölümünde yer alan "Bağımsız Faaliyet Gösterebilme", "Ekonomik Faaliyet", "Dil Gelişim", "Sayı ve Zaman", "Sorumluluk", "Toplumsallaşma" davranış alanlarında ve ölçeğin ikinci bölümü olan "Uyum" alanında yeterli düzeyde olduğu, ancak, "Fiziksel Gelişim", "Ev İşleri", "Kendi Kendini Yönetme" davranış alanlarında yapı geçerliliğinin yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Uyumsal Davranış Ölçeğinin birinci bölümündeki üç davranış alanının yeniden gözden geçirilmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Başal, H.A. "Okul öncesi Eğitimin Bazı Değişkenler Bakımından Etkisi." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Başaran, M. "8-11 Yaş Grubu İlkokul Çocuklarında Psiko-Sosyal Açardan Kaza Sıklığının Değerlendirilmesi." Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1981.
- Baymur, F. "Okulöncesi Eğitimde Duygusal ve Sosyal Gelişimin Vurgulanması". **Okulöncesi Eğitim**. Ankara : Unesco Türkiye Milli Komisyonu, 1977, 211-222.
- Bıyıklı, L. "Yetiştirme Yurduna Yuvalardan Gelen 7-11 Yaş Çocuklarının Zihinsel ve Psiko-Sosyal Gelişimlerinin İncelenmesi." Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi, 1982.
- Kaynaroğlu, N. "Orta Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Boşanmış Ailelerin Altı Yaş Grubu Çocuklarındaki Psiko-Sosyal Özelliklerin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1984.
- Öner, N. "Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler". İstanbul Boğaziçi Üniversitesi, 1994.